

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ СЛОВАЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНО- ХУДОЖНЬОЇ АНТРОПОНІМІЇ

The given article is devoted to the study of the literary-artistic antroponyms of P.PISHTIANEK, M.ZIMKOVA, J.ANDRUCHOVYCH, V.KOZELIANKO, who are the representatives of postmodernism. Heterogeneity and pejorativity of the literary-artistic antroponyms represent the main features and manners of P.PISHTIANEK, M.ZIMKOVA, J.ANDRUCHOVYCH, V.KOZELIANKO writings. One should also mention the source basis of these antroponyms.

Літературно-художня антропоніміка така ж давня, як і літературно-художня творчість. Від найдавніших часів письменники, називаючи персонажів, мусили володіти певними знаннями у галузі літературно-художньої антропоніміки.

Серед українського письменства вже давно побутувало чимало писаних і неписаних правил щодо використання літературно-художніх антропонімів. Подібне спостерігаємо і серед словацького письменства, але вже децю пізніше.

На нашу думку, цікавими будуть спостереження над літературно-художніми антропонімами саме в сучасній літературі – постмодернізмі. Сучасна літературно-художня антропонімія містить у собі дуже багатий антропонімійний матеріал. Творчість українських письменників, як наприклад, Ю.Андруховича, В.Кожелянка, чи то словацьких письменників, як наприклад, П.Ціштянека, М.Зімкової, відомих творчих особистостей, літературознавців пов'язують із постмодернізмом. Їм усім “припаманній відхід від класичної естетики, відмежування від раціонально-прагматичного світогляду, поєднання реальності та ірреальності, еклектизм” [1:31-35].

За спостереженнями В.Чузі, “самостійним розділом сучасної словацької прози є творчість наймолодшої генерації прозаїків. Ця група авторів є постичне найрізноманітнішою. Більшості з них характерна протидія тому, що вже тут було, чи то в суспільстві або в літературі. Таке неприйняття вони висловлюють відкиданням реалістичної поетики та схильністю до експерименту, підвищенням експресивності виражальних засобів, та тематизацією того, що відкидають і не визнають” [12:119]. Саме вони, постмодерністи, не лише реалістично відтворюють мовний світ соціальних текстів, а й займаються активною мовотворчістю, щоб мовними засобами створити відому постмодерністську карнавальність.

Найприкметнішою рисою літературно-художніх онімів сучасних постмодерністів вважаємо їх пародійність та карнавальність, що, на думку В.Бахтіна, є універсальною ознакою постмодернізму. Служним буде і зауваження польського дослідника В.Болецького: “Риси постмодернізму визначаються не сюжетно-композиційно-нараційними особливостями поетики, а змінами у західній цивілізації” [6:12].

Художня картина українських та словацьких постмодерністських авторів відштовхується від неоміфологізму як загального принципу культури ХХ століття. У обох групах авторів вхід мають гра зі змістом, гумор, прийоми сюрреалізму, містифікація. Інше бачення світосприйняття авторів, на відміну від “сучасного” погляду на світ.

Саме тому вивчення мовних засобів постмодерністських текстів є актуальною проблемою сучасної славістики. З-поміж лексичних одиниць, уживаних у постмодерністських текстах, найсвоєріднішими можна вважати власні назви, на структурі та онімній семантиці яких словна позначилися принципи естетики постмодернізму.

Мета цієї статті полягає у зіставленні функціонально-стилістичних можливостей словацької та української постмодерністської літературно-художньої антропонімії та творчих здобутків словацьких та українських постмодерністів.

Онiмiчний простiр вище вказаної групи постмодерністських авторiв є дуже багатим та своєрiдним. Для його вивчення користуємося методикою, розробленою професором Л.Белеєм [4:10; 2:18-36]. У текстах обох груп сучасних прозаїкiв представлено майже усi види онiмiв. Найчисленнiшими є саме літературно-художнi антропонiми

Як ми вже згадували про пародійність та карнавальність літературно-художнiх антропонiмiв, то саме естетика постмодернізму дає авторам необмеженi можливостi для залучення найрiзноманiтнiших мовних засобiв при твореннi власних назв персонажiв.

Так, наприклад, автори, що працюють у жанрi iсторичної прози, прагнуть переконати читача у реалістичності тієї чи іншої доби саме за допомогою літературно-художнiх антропонiмiв [13:170-174]. Цього не можна сказати про сучасних авторiв постмодернізму, якi, користуючись "теорiєю" В.Бахтіна про карнавальність та пародійність літературно-художнiх антропонiмiв, навпаки, використовують найрiзноманiтнiші та негратиційнi засоби перетворення власних назв персонажiв. Сучасні письменники намагаються використати літературно-художнi антропонiми як мовностилістичний засiб вiдображення суб'єктивного свiту митця. Саме в сучасній літературі літературно-художнi антропонiмам вiдводиться роль важливого стилістичного засобу, покликаного засвiдчити суб'єктивне несприйняття навколишнього свiту їх автором.

За нашими спостереженнями та підрахунками, у вище згаданих постмодерністських авторiв серед функціонально-стилістичних типiв літературно-художнiх антропонiмiв переважають характеристичні літературно-художнi антропонiми. Ми спробуємо проаналізувати соціальні та національно/регіональні літературно-художнi антропонiми за стилістичною значущістю.

Наприклад, М.Зiмкова у своєму творі "Espresso Eva", використовує менш стилістично забарвлені літературно-художнi антропонiми, ніж ми очікували, у порiвнянні з іншими авторами. Власні імена персонажiв твору на кшталт *Mariša, Jano Jastrub, Angelika, Iveta, Viera, Vincko, Pišta, Marek Prebačený* [пор.,18] вказують на звичайні імена людей одного села на сході Словаччини, де авторка змальовує сучасний жорстокий свiт очима простих, нічого не тямлячих у "продвинутому житті", людей. Серед сучасних імен як наприклад, *Сiбілла, Ніколетта, Даміан* і т.д., тут зберігаються старі, переважно слов'янського походження, власні імена персонажiв. У більшості випадків це літературно-художнi антропонiми, за своєю функцією номінативні чи стилістично нейтральні.

А ось зовсім інша ситуація з характеристичними літературно-художніми антропонімами [7:27-29]. Головний герой роману-трилогії П.Пiштjянека "River's of Babylon", циган за походженням, іменується то як *Martin Junec*, то на прізвище *Racz*, то псевдом *Martin Džjunek*. Циган за походженням має типове словацьке ім'я *Martin* [пор.: 18] та прізвище, що перегукується із поширеним сербським номеном јунак "герой" [11:198]. *Racz* - це угорська назва серба. Псевдо *Martina Junca - Džjunek* англумачується вже на ґрунті польської мови, де цей онім виступає фамільярним варіантом імені *Włodzimierz*. Інший, німецько-англійський з походження, онім *Freedy Šparšvajn* носить звичайний селянин у передмісті Братислави. Це утворення стає стилістично конотативним, оскільки П Пiштjянек утворив його штучно від німецьких апелятивiв *schwein* "свиня" та *schrapen* "ощаджувати" [9:740]. Як бачимо, тут літературно-художнi антропонiми виступають як соціально, так і національно/регіонально значущими

Братиславську повiю автор назвав на прізвище *Kvaravkarka*, яке він утворив від словацької назви *цифілісу* - *kvaravka*. Бісексуальну орієнтацію героя П.Пiштjянека, вважаємо, як і автор, найприкметнішою рисою, тому вона послужила критерієм його номінації. Автор називає цього персонажа подвійним (чоловічим та жіночим) іменем *Анча-Јоžo*. Оскільки іменні варіанти *Анча* та *Јоžo* є словацькими традиційними народними

варіантами [пор.18], то літературно-художнім антропонімом *Анша-Жоžo* автор вказує на моральну деградацію особи [7:27-29].

Взагалі, від початку ХХ ст. в українській [4:62], та, за нашими спостереженнями, в словацькій літературно-художній антропонімії стає панівною соціальна ознака. Саме експресія стає універсальним засобом вираження соціального.

Український автор сучасної прози Ю.Андрухович у відомому романі „Московіада“ (1993 рік) для своїх героїв також підбирає літературно-художні антропоніми, характерні саме для постмодернізму - „гра без правил, іронія випадковості“. Його персонажам властиве руйнування неоміфологічної цілісності світовідчуття.

Головного героя роману „Московіада“ Ю.Андрухович називає незвичним іменем – *Отто фон Ф*, що є авторською спробою означити чужорідність героя навколишньому середовищу, що є справді фантасичним. Як бачимо, соціальна ознака денотата стає домінантною, хоч назва, точніше ім’я персонажа, вигадане (і не випадково).

Інший „представник „русскаязычного населенія“ українського півдня *Арнольд Горобець*“. Ім’я *Арнольд (Arnold)*, маловживане, німецького походження і перекладається із старогерманської „*aro-waltav*“ як „володар орел“ чи, точніше, „сильний, як орел“ [пор.18]. І друге ім’я „*Горобець*“ (а „горобець“ без м’якого знаку, в інтерпретації російськомовного населення, і натяк автора, що це аже не просто *Арнольд Горобець* а *Арнольд Горобець*) - українська назва маленької, крихітної пташки - горобця.

Такий німецько-український з походження онім у творі стає стилістично конотативним, а характеристичні можливості таких літературно-художніх антропонімів не вичерпуються. Ю.Андрухович намагається вказати читачеві на особливості характеру, зовнішності та психологічного стану літературного героя – „сильний, як горобець“.

Соціально значущий літературно-художній антропонім - „поет-наркоман *Новоковський* на прізвисько *Новокаїн*, інша версія *Ваня Каїн*“. Тут прізвиськом виступає лікарський препарат, розчин новокаїну, сильне знеболююче. Їх ще вживають наркомани як для знебоління, так і для розведення та підсилення дії інших паркоотичних засобів. Друга версія літературно-художнього антропоніма *Ваня Каїн* нам натякає на Біблійного героя „братовбивцю“ *Каїна*, і можемо також співставити закінчення назви ліків *Новокаїн* та імені *Каїн* - *каїн*, *Ваня Каїн* та *Новокаїн*.

Специфічні серед соціально значущих літературно-художніх антропонімів становлять штучно утворені або свідомо дібрані літературно-художні антропоніми, доантропонімія семантика яких прямо або опосередковано вказує на професію денотата. Письменники використовують літературно-художні антропоніми-„професіоналізми“ для вичерпної соціальної характеристики персонажів. Нагромадження реальних і нереальних титулів звань, а також різночасових топонімів, що додаються до літературно-художніх антропонімів, може служити джерелом вбивчого сарказму [4:62-63]. „*Король України Омелько Другий, Володар й Укровник Руси-України, Великий князь Київський і Чернігівський, Король Галицький та Волинський, Господар Ісковський, Перемиський та Козятинський, Герцог Дніпродержинський, Первомайський та Ілчівський, Великий Хан Кримський та Ізмаїльський, Барон Будаївський, Обидвох Буковин та Бессарабій, а також Асканія Нова та Каховки Зверхнику, Дикого Поля та Чорного Лісу, Архисеньйоре, Козаків Донських Бердянських, Гетьмане й Покровителю, Гуцулів і Бойків Невсипущих Вівчарю Пане всього Народу Українського з татарами й печенігами включно...*“ („Московіада“ Ю.Андруховича). На цьому прикладі видно, що, незважаючи на соціальність, літературно-художній антропонім все ж стає пейоративом.

Таку ж саму тенденцію у доборі імен для своїх героїв використовує і В.Кожелянко у романі „Конотоп“. Головний герой роману, *Автозій Самійленко*, журналіст, „самовидець-літописець“. У різних тижневиках, де видаються його статті, по різному називають і його, кожен на свій лад. То *Автозій Самуелі* то *Автозій Самойлов* чи *Автозій Самуельський* або ж *Автозій Самуїл-огли*. Ім’я нашого героя ніхто не змінював, а ось прізвище змінював

кожен - за своїми національними та мовними традиціями. Аби наблизити чигача до реальних подій, автор використовує імена справжніх історичних осіб даного періоду. *Гетьман Виговський*, чи, наприклад, комендант Конотопу, *Григорій Гуляницький*.

Вже у романі "Конотоп" В.Кожелянко у доборі літературно-художніх антропонімів для літературних героїв керується виключно поняттями про постмодернізм. Тобто, ці літературно-художні антропоніми служать, як ми вже згадували, колоритним мовностилістичним засобом, що засвідчує несприйняття радянської дійсності, і, як результат, неперевірені авторські літературно-художні антропоніми. Так, двознакові літературно-художні антропоніми в комбінації - соціальні та національно/регіональні за походженням, а конкретніше - літературно-художні антропоніми, якими іменуються персонажі-неукраїнці, спостерігається прагнення авторів узгодити структуру цих утворень з основними фонетичними та словотворчими особливостями мови нації, до якої належить денотат. Наприклад, "Оберштурманфюрер СС Пельке Адольф", "румунський офіцер Майор Василе Миріцану", "капітан мадярської кавалерії Іштван Берталан", "російський розвідник Іван Козлов" - "Обер-групенфюрер СС Мюллер", "голова революційного трибуналу Грузії Януарій Вишинкідзе" і т.д.

Як бачимо, літературно-художній ономастикон у текстах як словацьких авторів, так і українських, стає важливим та виразним мовним засобом реалізації естетичних принципів постмодернізму. Вищезгадані автори карнавальності та пейоративності літературно-художніх онімів досягли завдяки майстерному, нешаблонному використанню численних стилістичних прийомів. Це і утворення авторських літературно-художніх онімів на базі гетерогенних компонентів, і широке використання онімізації апелятивів тощо. Функціонально-стилістичні можливості словацької та української постмодерністської літературно-художньої антропонімії, на нашу думку, однакові. Це і джерельна база, і ресурси словацької та української літературно-художньої антропонімії. Отже, як в українській, так і в словацькій літературі, сповна позначилася соціалістична ідеологія та радянський спосіб життя. Звідси черпали письменники постмодерністську символіку та героїв для своїх творів.

Оскільки постмодернізм вимагає багатомовності - культурної, стильової, лінгвістичної, то, насамперед, глибина обізнаності автора з особливостями функціонування антропонімікону певної доби забезпечують оригінальність, нетрадиційність, художню вартість літературно-художніх антропонімів.

Література

1. Белзир Н. Ю. Андрухович і В.Пелесвін як письменники постмодернізму, Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Українська література у загальноєвропейському контексті. Міжнар. Наук. Конф.-вип.5. -Ужгород,2002.
2. Белей Л.О. Про статус інаціональної антропосистеми.Мовця і міжмовна роль літературно-художньої антропонімії. // Нітра 19-20 травня 1994 р.
3. Белей Л.О. Ім'я для дитини в українській родині.: Словник-довідник – Ужгород Просвіта, 1993
4. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ-ХХ ст. – Ужгород 1995.
5. Бенко Л.: Етимологічний словник угорської мови, Будапешт 1976.
6. Болецький Вл. Лови на постмодерністів//Критика.-2001.-липень-серпень.
7. Гойдан Ю. Літературно-художні оніми на матеріалі літературної творчості П.Піштянека Науковий вісник Ужгородського університету, серія філологія №6 -Ужгород 2002
8. Карпенко М.В : Русская антропонимика, конспект лекцій спецкурса, Одесса 1970
9. Лепинг А.А. и Страховак Н.П · Пемецко-русский словарь, Москва 1968.
10. Мурадян И.В.: Антропонимия повести А.С.Пушкина "Капитанская дочка" Русская ономастика.-Одесса, 1984.
11. Толстой И.И.: Сербскохорватско-русский словарь, Москва – 1970.

12. Čúzy I.: Slovenská „porevolučná“ próza. Studia academica slovaca Prednášky letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Bratislava 1996.
13. Hojdaš J. Literárno-umelecké onymy s časovým významom (Na materiále literárnej tvorby M Ferku), Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства, Українське слов'янське мовознавство, Збірник наукових праць, випуск 4, Ужгород 2001.
14. Krošláková, E.: Mená osôb a zvierat v súčasnej detskej literatúre. Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry, Bratislava Vyd. SAV 1989.
15. Majtán, M.: Literárna onymia a umelecky preklad – Slavistika . Onomastika a škola . Prešov, 1992
16. Majtán, M.. Mená osôb, rozprávkových hrdinov typu Lomdrevo. Kultúra slova, 14, 1980.
17. Majtán, M.-Považaj, M.: Meno pre naše dieťa. – Bratislava – Obzor, 1983.
18. Furdík, J. - Žemberová, V.: Kompozičná funkcia osobných mien v próze Emila Džvoníka Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove. Slavistika XXVIII-1992.

Оксана Клічук (Чернівці)

КАЗКОВА ОНИМИЯ ПОВІСТІ РОАЛДА ДАЛА „JAMES AND THE GIANT PEACH“

The onymy of the first well – known children’s story created by one of the most famous British writers Roald Dahl (1916 – 1990) is analysed. The story demonstrates sprouts of Dahl original and colourful onomastic creative work, where proper and common nouns, usual and occasional words are used intentionally and playfully. These linguistic means possess vivid individual peculiarities that are employed and further developed in the writer’s successive stories for children.

Казкова повість Р. Дала „James and the Giant Peach“, написана в 1961 р. стала, можна сказати, його початком як дитячого письменника – казкаря. Попереду ще 30 років творчості, а позаду, з дитячих творів, лише невеличка повість „The Goblins“ (1943). Іремлини – породження літунського фольклору – щось на взірць домовиків, лише таких, що мешкають не в людських житлах, а в літаках (Р. Дал під час Другої світової війни був військовим пілотом) Повість була надрукована в США, Австралії та Великій Британії [9:19], але не набула помітної популярності. Славу першорядного дитячого письменнику приніс Джеймс з його велетенським персиком.

Джеймс – маленький хлопчик – сирота. Батьки поїхали до Лондона, а там їх з’їв носоріг, що втік з зоопарку, носоріг – тварина трав’яїдна, втеча такого велетня з зоопарку – річ неймовірна, а для казки чим неймовірніше – тим краще. Бо далі розпочинаються ще більш неймовірні неймовірності. Джеймс – звичне англійське ім’я, одне з найпопулярніших. Кожен маленький читач (звісно, англомоновний) може асоціювати з цим персонажем себе. Антропомім Джеймс з’явився у казці за тією ж логікою, за якою майже всі головні герої українських казок іменуються Іванами [5:55 – 56]

А повне наймення хлопчика – James Henry Trotter. Як бачимо, середнє ім’я – теж прозоре і популярне, лише з походження не біблійне, як James, а питоме, давньогерманське. Навряд чи випадковим є те, що обидва імені, і James, і Henry, були у Великій Британії серед королівських: це як-не-як, а підвищує престиж імені. З тих же причин персонаж досить часто іменується не самим тільки ім’ям, а повним тричленним найменням: адже цей хлопчик став власне, керівником групи досить дивних мандрівників. Прізвище Trotter прийнято вважати генетично старофранцузьким, зі змістом „гінєць, кур’єр“ [6:462]. Джеймсові довелося-таки побувати гінцем у його мандрах по чарівному персику. Але й англ. trotter, серед значень